

Квасниця І. Ю.,

*аспірантка кафедри теорії та історії педагогіки
Київського університету імені Бориса Грінченка*

НОВА СВІТОВА ОСВІТНЯ СТРАТЕГІЯ ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ У КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНОЇ ЗАКОНОДАВЧОЇ БАЗИ

У статті розглядається ретроспектива міжнародних законодавчих актів, які лягли в основу нової освітньої стратегії людства кінця ХХ початку ХХІ ст. Проведено дослідження розвитку гуманістичних засад одного із загальнолюдських принципів мирного співіснування — толерантності як основної мети полікультурної освіти.

Ключові слова: міжнародний, ООН, ЮНЕСКО, толерантність, терпимість, освіта, полікультурність, міжетнічний, дискримінація.

Актуальність розвитку і впровадження у практику полікультурної освіти зумовлена потребою сучасного світового суспільства розвивати добросусідські стосунки, будувати міжкультурний діалог між різними державами незалежно від расової приналежності громадян, їх релігійних уподобань і переконань, виховання толерантного відношення один до одного заради стабільності і збереження миру на землі.

Завдання нашого дослідження — проаналізувати документи, створені міжнародним співтовариством і міжнародними організаціями, які є основою для відповідної законодавчої бази в усіх європейських державах, в тому числі в Україні, побудови толерантних стосунків між державами і народами, та визначити тенденції розвитку нової освітньої стратегії людської цивілізації.

Наприкінці ХХ — на початку ХХІ ст. в умовах глобалізації сучасного світу актуалізувалися проблеми відношень національних і загальнолюдських цінностей. У результаті розпаду СРСР, припинення дії Організації Варшавського Договору, розвалу співдружності соціалістичних країн у світі, зокрема в Європі, склалася нова розстановка військових і політичних сил. Вона характеризується зростанням міжнародного миротворчого впливу Організації Об'єднаних Націй, Північноатлантичного Альянсу, Ради Європи та інших демократичних організацій і союзів. Зростає вплив провідних країн Азії, Латинської Америки й Африки (Японія, Китай, Індія, Бразилія, Аргентина, Південно-Африканська Республіка, Іран та ін.) [16].

Водночас світова співдружність народів виявляє серйозне занепокоєння зростанням міжнародного тероризму, мусульманського фундаменталізму, штучним розпалюванням протистояння, ненависті на релігійному, міжнаціональному ґрунті, швидким розповсюдженням наркотичних засобів.

Нові соціально-економічні і політичні умови європейських країн і країн пострадянського простору сформували нові освітні тенденції, для яких характерними є посилення етнізації змісту освіти, зростання ролі вивчення рідної мови, ідей народної педагогіки, релігії у формуванні свідомості особистості. У цих умовах полікультурна освіта, з одного боку, сприяє етнічній ідентифікації і формуванню культурної самосвідомості учнів, а з другого — перешкоджає їх етнокультурній ізоляції від інших країн і народів. Інтенсифікація міжкультурної взаємодії між громадянами кожної країни і між різними країнами світу на перший план виводить проблеми освіти, які сприяють засвоєнню знань про різні культури, вивченню особливостей менталітету народів. Особливої уваги заслуговують методики виховання у дітей з раннього віку толерантності, емпатії до носіїв іншополікультурних цінностей, релігійних уподобань. На сучасному етапі розвитку педагогічної думки та розуміння постулатів відкритого суспільства системою глобальної освіти, в контексті полікультурної освіти, сформульовані завдання, зміст і цінності виховання юного покоління.

Зарубіжні автори досліджень і публікацій, зокрема, концепцій: глобальної освіти (Р. Хенві), розвитку етносів, етнічних культур, багатоетнічної освіти (І. Бессарабова, У. Боос-Ньюнінг, Ю. Бромлей, В. Вавілін, А. Геллер, Л. Гумільов, М. Данилевський, У. Зандфукс, Г. Парсонс, А. Тойнбі), розвитку міжкультурних контактів людських спільнот, мультиперспективної освіти (О. Арнольд, М. Бахтін, М. Бердяєв, В. Біблер, Х. Гепферт, С. Іконніков, О. Лосєв, У. Шмідт), діалогу культур, який формує соціокультурні реалії і етнокультурні характеристики особистості (Л. Бахтін, В. Біблер, С. Гессен, Е. Ільєнков, Є. Каган, Т. Менська, Є. Н. Сластенін, Є. М. Шиянов), бікультурної освіти (В. Фтенакіс), антирасистського виховання (П. Карінгтон, М. Коул, К. Муллард, С. Троун), — окреслили головні педагогічні завдання полікультурної освіти.

Як наслідок, нова освітня стратегія, яка виникла у відповідь на появу нових соціокультурних реалій розвитку людського суспільства (глобалізація світової економіки, збільшення можливостей комунікативного спілкування, створення світової мережі Інтернет, проблеми полікультурних і поліконфесійних суспільств, міграційні процеси великої кількості людських мас), знайшла відображення у численних документах міжнародних організацій: ООН, ЮНЕСКО, Ради Європи, Європейського Союзу. Зупинимось коротко на деяких з них.

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод прийнята Радою Європи 04.11.1950 р. і ратифікована Законом України № 475/97-ВР від 17.07.1997 р. У статті 14 цього документа «Заборона дискримінації» зазначається: «Користування правами та свободами, визнаними у цій Конвенції, має бути забезпечене без дискримінації за будь-якою ознакою — статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних чи інших пе-

реконань, національного чи соціального походження, належності до національних меншин, майнового стану, народження або за іншою ознакою» [9, 6].

У 1951 р. ООН прийнято **Конвенцію про статус біженців**, яку ратифіковано Законом України 10.01.2002 р. У цьому документі зазначено основний принцип, «згідно з яким усі люди повинні користуватися основними правами та свободами без будь-якої дискримінації», спираючись на положення Статуту ООН і Загальної декларації прав людини, положенням статті 3 стверджується неприпустимість дискримінації щодо біженців за ознакою їхньої раси, релігії або країни їхнього походження. Також стаття 4 гарантує «сприятливе становище, як і своїм власним громадянам, щодо свободи сповідувати свою релігію і свободи надавати своїм дітям релігійне виховання» [11, 3].

Конвенція про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти ООН була прийнята 14.12.1960 р. Головною метою документа було вироблення міжнародних норм і принципів, які гарантували б рівний доступ до освіти громадянам різних держав, обов'язкову і безплатну початкову освіту для всіх незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії і т.д. Разом з тим у положеннях документа зазначено, що «за особами, що належать до національних меншин, необхідно визнати право вести власну просвітницьку роботу, включаючи керівництво школами, і, у відповідності з політикою в галузі освіти кожної держави, використовувати чи вивчати свою власну мову...» При цьому повинні надаватися знання, які відповідають стандарту знань даної держави, і не мають порушуватися права і свободи інших людей [12, 3].

Підтверджуючи наступність у прийнятті рішень в галузі освіти, ООН 16.12.1966 р. прийнято **Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права**, який ратифіковано указом Президії Верховної Ради Української РСР № 2148-УІІ від 19.10.1973 р. Акцентуючи увагу в положеннях документа на ідеалі вільної людської особи (Статут ООН) і гарантуючи усім людям право на самовизначення, вільне визначення свого політичного статусу і забезпечення свого економічного, соціального і культурного розвитку, *міжнародні домовленості визнають основою реалізації зазначених прав освіту*. Тільки завдяки освіті відбувається повний розвиток людської особи та «усвідомлення її гідності», «[освіта. — Авт.] повинна зміцнювати повагу до прав людини і основних свобод». І далі: «освіта повинна дати можливість усім бути корисними учасниками вільного суспільства, сприяти взаєморозумінню, толерантності і дружбі між усіма націями і всіма расовими, етнічними та релігійними групами і сприяти роботі Організації Об'єднаних Націй у підтриманні миру».

На цій сесії ООН був прийнятий ще один важливий документ — **Міжнародний пакт про громадянські і політичні права**, ратифікований указом Президії Верховної Ради Української РСР № 2148-УІІ від 19.10.1973 р. Пактом затверджено положення щодо людської особи, яка користується громадянською і політичною свободою, своїми громадянськими і політичними правами. Національним меншинам гарантується дотримання їх громадянських та політичних прав і свобод, толерантного відношення з боку домінуючих націй, а ті в свою чергу повинні з повагою відноситись до народів держави проживання з метою підтримання миру і злагоди у суспільстві [15].

Продовженням обстоювання прав людини і осудження расової сегрегації і апартеїду є **Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації**, прийнята 21.12.1965 р. У ній зазначено основні принципи міждержавного регулювання і прийняття заходів щодо дотримання прав на працю і громадянських прав людей незалежно від кольору шкіри, статі, приналежності до етнічних спільнот і т.д. [14].

Генеральною конференцією ООН з питань освіти, науки і культури, яка зібралася в Парижі на свою двадцяті сесію 24—28 листопада 1978 р., прийнято **Декларацію про расу і расові забобони**. У цій Декларації визначено завдання держави щодо відповідальності в організації освітнього процесу полікультурної освіти, втілення в життя принципів міжкультурного діалогу і виховання толерантного ставлення представників різних народів один до одного і різних країн заради збереження стабільності та миру [2].

Особливим міжнародним документом є **Конвенція про права дитини**, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 20.11.1989 р. і ратифікована постановою Верховної Ради України 27.02.1991 р. Цьому документу передувала серйозна законодавча робота, яка знайшла своє відображення у Женевській декларації прав дитини 1924 р. і Декларації прав дитини, прийнятій Генеральною Асамблеєю 20 листопада 1959 р., визнана у Загальній декларації прав людини, Міжнародному пакті про громадянські і політичні права (зокрема, у статтях 23 і 24), Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права (стаття 10), а також у статутах і відповідних документах спеціалізованих установ і міжнародних організацій, що займаються питаннями благополуччя і освіти дітей. Виходячи із завдань світової спільноти, що передбачають піклування про розвиток дітей і рівний доступ до освіти, велика увага в Конвенції про права дитини приділяється моральним і громадянським заходам виховання молодого покоління [10].

25.06.1993 р. у Відні відбулась Всесвітня конференція з прав людини. Великим досягненням міжнародної співпраці і міждержавного порозуміння став підсумковий документ цього форуму: **Віденська декларація та Програма дій**. У п. 33 Декларації підкреслюється важливість включення питання про права людини в навчальні програми: «...Система освіти повинна сприяти взаєморозумінню, толерантності, миру і підтриманню дружніх відносин між народами і всіма расовими і релігійними групами і заохочувати діяльність ООН в інтересах досягнення цієї мети» [1, 9—10].

Головним інструментом втілення ідей толерантності є полікультурна освіта. І сьогодні міжнародна спільнота через міжнародні програми, а також окремі держави Європи та Америки готові фінансувати і підтриму-

вати програми наукових досліджень у сфері соціальних наук, розробки педагогічних наукових методик полікультурного виховання молодого покоління в дусі толерантності, прав людини і ненасилля. Це означає підвищення рівня педагогічної підготовки, навчальних планів, змісту підручників, методичних матеріалів, вдосконалення нових навчальних технологій з метою виховання відповідальних громадян, відкритих сприйняттю інших культур, здатних оцінити свободу, поважати людську гідність і індивідуальність, попереджувати конфлікти і вирішувати їх ненасильницькими методами.

ДЖЕРЕЛА

1. Віденська декларація та Програма дій (від 25.06.1993) : Документ 995_504, редакція від 25.06.1993, чинний [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://search.ligazakon.ua>
2. Декларація про расу та расові забобони : Документ 995_906, редакція від 27.11.1978, чинний [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://search.ligazakon.ua>
3. Декларація про ліквідацію всіх форм нетерпимості і дискримінації на основі релігії чи переконань : Документ 995_284, редакція від 25.11.1981, чинний [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://search.ligazakon.ua>
4. Декларація про права осіб, що належать до національних або етнічних, релігійних та мовних меншин (від 18.12.1992) : Документ 995_318, редакція від 18.12.1992, чинний [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://search.ligazakon.ua>
5. Декларація принципів толерантності (від 16.11.1995) : Документ 995_503, редакція від 16.11.1995, чинний [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://search.ligazakon.ua>
6. Конвенція Международной Организации Труда № 107 о защите и интеграции коренного и другого населения, ведущего племенной и полуплеменной образ жизни, в независимых странах (Женева, 5 июня 1957 г.) : чинний [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://search.ligazakon.ua>
7. Конвенция о коренных народах, ведущих племенной образ жизни в независимых странах № 169. Принята 27 июня 1989 года Генеральной конференцией Международной организации труда на ее двадцать шестой сессии : Документ 993_188, редакція від 05.09.1991, чинний [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
8. Конвенция о предупреждении преступления геноцида и наказании за него (від 09.12.1948) : Документ 995_155, редакція від 18.03.1954, чинний [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>
9. Конвенция про захист прав людини і основоположних свобод (від 04.11.1950) : Документ 995_004, редакція від 27.05.2009, на підставі 994_939, чинний [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
10. Конвенция про права дитини (від 20.11.1989) : Документ 995_021, редакція від 03.04.2003, чинний [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
11. Конвенция про статус біженців (від 28.07.1951) : Документ 995_011, редакція від 10.01.2002 на підставі 2942-14, чинний [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>
12. Конвенция про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти (від 14.12.1960) : Документ 995_174, редакція від 14.12.1960, чинний [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>
13. Межкультурный диалог: Лекции по проблемам межэтнического и межконфессионального взаимодействия / под ред. М. Ю. Мартыновой, В. А. Тишкова, Н. М. Лебедевой. — М. : Изд-во РУДН, 2003.
14. Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (від 21.12.1965) : Документ 995_105, остання редакція від 04.02.1994, чинний [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>
15. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (від 16.12.1973) : Документ 995_043, редакція від 19.10.1973, чинний [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>
16. Рамкова конвенція про захист національних меншин (від 01.02.1995) : Документ 995_055, редакція від 09.12.1997, чинний [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>
17. Тумашов А. В. Нові політичні реалії в Європі і світі після розпаду СРСР / А. В. Тумашов // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». — 2001. — № 431. — С. 143–147.

В статье рассматривается ретроспектива международных законодательных актов, которые легли в основу новой образовательной стратегии человечества конца XX начала XXI века. Проведено исследование гуманистических основ одного из общечеловеческих принципов мирного существования — толерантности как главной цели поликультурного образования.

Ключевые слова: международный, ООН, ЮНЕСКО, толерантность, терпимость, образование, поликультурность, межэтнический, дискриминация.

The retrospective view of international legislative acts which underlay new educational strategy of humanity end XX beginning XXI of century began is examined in the article. Research of humanism bases of one of common to all mankind principles of peaceful existence — tolerance, as a primary objective of multicultural education is conducted.

Key words: international, UN, UNESCO, tolerance, education, multicultural, interethnic, discrimination.